

Leonardo da Vinci, njegova doba in potovanje v Vipavsko dolino

Založba Univerze v Novi Gorici
2021

Naslov dela: Leonardo da Vinci, njegova doba in potovanje v Vipavsko dolino

Urednika: ddr. Igor Grdina, dr. Željko Oset

Recenzenta: dr. Gregor Jenuš in dr. Miha Šimac

Lektorica: dr. Urša Prša

Oblikovanje: A-media d.o.o.

Založnik: Založba Univerze v Novi Gorici, Vipavska cesta 13, Rožna Dolina, Nova Gorica

Tisk: A-media d.o.o.

Naklada: 200

Leto izida: 2021

ISBN 978-961-7025-16-3

Izdajo knjige je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

7(450):929 Leonardo da Vinci

LEONARDO da Vinci, njegova doba in potovanje v Vipavsko dolino /
[urednika Igor Grdina, Željko Oset]. - V Novi Gorici : Založba Univerze, 2021

ISBN 978-961-7025-16-3

1. Grdina, Igor, 1965-

COBISS.SI-ID 41681411

Copyright © 2021 Založba Univerze v Novi Gorici. Vse pravice pridržane. Razmnoževanje in fotokopiranje dela v celoti ali po delih brez predhodnega dovoljenja Založbe Univerze v Novi Gorici je prepovedano.

Vsebina

Predgovor.....	5
Leonardo da Vinci (1452–1519)	7
Leonardo da Vinci in njegov odnos do (krščanske) ikonografije.....	21
Leonardov »kopernikanski obrat« in znanost	41
Kaj je videl cesarski diplomat Peter Bonomo?	51
Vipavska dolina okoli leta 1500.....	67
Viri in literatura	95
Imensko kazalo	101
Oceni.....	105

Predgovor

Uomo senza lettera, genij, izumitelj so gesla, ki jih pogosto beremo v biografskih študijah o Leonardu da Vinciju. V slovenski duhovni prostor je Leonardo (konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja se uporablja predvsem Lionardo) vstopil na krilih humanističnih in renesančnih idej ter poročil o njegovih umetninah, fizično pa, kar je manj poznano, v letu 1500, ko je preučeval Vipavsko dolino.

5

Ob 500. obletnici umetnikove smrti je Univerza v Novi Gorici organizirala posvet *Leonardo da Vinci – refleksije ob 500. obletnici umetnikove smrti*. Govorili smo o protagonistu, kulturni klimi na prehodu iz srednjega v novi vek (upoštevajoč geopolitično časovnico delitve evropske zgodovine), diplomatskih razmerjih na stičišču srednjeevropskega in italijanskega prostora, obrobjenim s krajniškimi lokom na Hrvaško, ter se seznanili s pogledi umetnikov na Leonardovo dediščino in njegov vpliv na umetnike v postindustrijski in posttranzicijski družbi, torej v digitalni dobi, ki je omogočila demokratizacijo ustvarjanja in razširila krog ustvarjalcev.

Odločili smo se, da objavimo posnetek simpozija in okrogle mize na portalu Sistory, kot zgodovinarji pa se v knjigi ozremo v zgodovino, se posvetimo Leonardu, njegovemu ustvarjanju in ustvarjalnemu

procesu ter mejnosti, prepletenosti in prehodnosti goriškega prostora. S tem prispevamo k celovitejšemu razumevanju zgodovinskega časa in utrjujemo vednostno podlago za nadaljnje raziskave.

Knjiga predstavlja Leonarda kot umetnika in znanstvenika ter njegov čas, ko Italija postane prizorišče francosko-habsburške nape-
tosti, ogrožajo pa jo pogostejši in silovitejši turški vpadi čez goriška
vrata. Prva politična napetost je pripeljala Leonarda v bližino gori-
škega prostora, v Benetke, kjer stopi v službo *Serenissime*, druga pa v
Vipavsko dolino, kjer za Beneško republiko preveri možnosti za vzpo-
stavitev tehnične ovire, ki bi omejila turške vpade skozi goriška vrata v
furlansko nižino. Z izumrtjem grofov Goriških je to območje postalo
nevarno porozno, hkrati pa mikaven »plen« tako za Benečane, cesarja
Maksimilijana Habsburškega kot turške konjenike. Leonardo je kot
vsestranski človek in v skladu s poklicnimi pričakovanji izpolnil svojo
zavezo s pripravo idejne zasnove za vzpostavitev jezua, ki bi v primeru
nevarnosti omogočil nastanek umetnega, goriškega jezera, vendar na-
črti niso bili realizirani.

Željko Oset

OCENI

Leonardo da Vinci, njegova doba in potovanje v Vipavsko dolino (ur. Igor Grdina in Željko Oset), Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici, 2020.

Leta 1519 je na gradu Cloux pri Amboisu v Franciji premilnil renesančni genij Leonardo da Vinci (1452–1519). Ob počastitvi petstote obletnice njegove smrti so se v različnih krajih v Evropi z razstavami in simpoziji poklonili spominu tega velikega moža. Da Vinci zaradi svojih izvirnih zamisli in opazanj kakor tudi zaradi skrivnostnosti, ki obdaja njegovo življenjsko pot, še danes vzbuja pozornost širokih množic. Prav ob petstoti obletnici so raziskovalci predstavili nekatera nova odkritja iz njegove bogate zapuščine, med njimi tudi skico iz Kraljeve zbirke. Slednja se je izkazala kot šele drugi potrjeni portret Leonarda da Vincija, ki ga je najverjetneje skiciral eden od njegovih asistentov ob koncu umetnikovega življenja. Na Slovenskem se sicer (še?) ni našla kakšna tovrstna skica, se je pa zato na simpoziju, ki so se ga udeležili različni raziskovalci, med drugim na novo osvetlilo in izpostavilo umetnikovo potovanje po naših krajih in njegovi neurešeni načrti, povezani z Vipavsko dolino in reko Sočo.

Primerno nadgradnjo simpozija predstavlja znanstvena monografija, ki je nastala pod uredniško taktirko ddr. Igorja Grdine in dr. Željka Oseta. Sama monografija je razdeljena na pet obsežnih poglavij, ki prikažejo življenjsko pot velikega umetnika, razvoj njegovih pogledov in miselnega sveta, ki se je odražal v številnih različnih načr-

tih kakor tudi v njegovem neprekosljivem ustvarjanju umetniških del za različne naročnike.

Življenjsko pot Leonarda da Vincija predstavi Igor Škamperle v uvodnem poglavju, ki nosi naslov: *Leonardo da Vinci (1452–1519): Raziskovalec in izumitelj, razpet med znanostjo in umetnostjo*. V njem posebej izpostavi Leonardu lastno značilnost miselnega toka razmišljanja izven danih okvirjev, pri čemer ga je ves čas vodilo ostro oko opazovalca narave in na drugi strani otroškega občudovalca, ki sledi svoji intuiciji in se ne pusti omejiti v strogo šolske opredelitve. Odras te njegove iskrive samostojnosti se še danes zrcali v številnih nepreseženih slikarskih delih in različnih (neuresničenih) načrtih velikega renesančnega umetnika, o čemer spregovori tudi Neža Zajc, avtorica drugega poglavja z naslovom *Leonardo da Vinci in njegov odnos do (krščanske) ikonografije*. V razpravi se avtorica dotakne različnih aspektov da Vincijevega ustvarjanja; od biografskih, pa vse do filozofskih aspektov, ki so vplivali na nastajanje treh umetnin, med njimi tudi slovito Mono Lizo.

106

Boljši vpogled v da Vincijevo dojemanje življenja in razumevanje sveta so raziskovalcem njegovih načrtov in umetnin ponudila šele preučevanja njegove pisne zapuščine, številnih beležk in nedokončanih skic, načrtov, ki so dolgo veljali za izgubljene in so jih raziskovalci odkrili šele v 19. stoletju, posamezni drobci pa se odkrivajo tudi še v začetku tretjega tisočletja. Pri tem se da Vinci poleg genialnega umetnika in inženirja v svojih noticah pokaže tudi kot osebnost, ki ima in varuje tudi svojo zasebnost. Nenazadnje so bili njegovi zapiski pogosto pisani na pol šifrirano, saj je želel svoje misli obdržati zase. O teh »dveh Leonardih« in o znanosti, kakor jo je doumeval Leonardo da Vinci, piše Sašo Dolenc v prispevku z naslovom *Leonardov »kopernikanski obrat« in znanost*. Njegov obrat je bil v tem, da je »v sam proces nastajanja slike že vključen tudi opazovalec«.

Opazovalci genija oziroma njegovi sodobniki so prihajali tudi s področja naših krajev. Med prvimi, ki je lahko od blizu občudoval umetnine velikega renesančnega umetnika v Milanu, je bil gotovo tudi škof in diplomat Peter Bonomo (1458–1546). Ddr. Igor Grdina se v svoji razpravi že v naslovu sprašuje *Kaj je videl cesarski diplomat Peter Bonomo?* in skuša predstaviti vlogo škofa Bonoma, ki je na slovenskih tleh bolj znan v vlogi humanista in tihega zaščitnika Primoža Trubarja. Kot diplomat in dvorni odposlanec je bil Bonomo na dvoru Ludvika Marije Sforze, ki je da Vincija zaposlil in mu nudil vse potrebne pogoje za ustvarjalno delo. Je diplomat ob tem tudi osebno srečal Leonarda? Tega spričo pomanjkljivih dokazov ne moremo potrditi, zato pa je bolj zanesljivo, da je Leonardo sam obiskal Vipavsko dolino, ko se je znašel v službi Serenissime, o čemer spregovori dr. Stane Granda v zadnjem poglavju znanstvene monografije, ki nosi naslov *Leonardo da Vinci, njegova doba in potovanje v Vipavsko dolino*. Beneška republika se na Leonarda da Vincija ni obrnila zaradi njegovega umetniškega daru, pač pa zaradi njegovih inženirskih in tehničnih zamisli, s katerimi bi utrdila in zavarovala svoje posesti pred morebitnimi turškimi vdori. Leonardov načrt, da se reka Soča zajezi in ustvari umetno jezero, je k sreči ostal neuresničen, pokaže pa njegovo poznavanje Vipavske doline in s tem tudi vključenost našega prostora v beležnice velikega renesančnega umetnika.

107

Pričujoča znanstvena monografija, posvečena Leonardu da Vinciju, daje bralcu možnost, da vstopi v svet misli velikega renesančnega misleca in dopolnjuje slovensko poznavanje posameznih izpostavljenih aspektov, hkrati pa vabi k nadaljnjemu raziskovanju in iskanju odgovorov na izzivalna vprašanja posameznih avtorjev.

doc. dr. Miha Šimac

Vrba, 2. 6. 2020

Leonardo da Vinci, njegova doba in potovanje v Vipavsko dolino (ur. Igor Grdina in Željko Oset), Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici, 2020.

Leonardo da Vinci že stoletja buri duhove ne le evropskega, ampak svetovnega prebivalstva. Skrivnostni genij je s svojo bogato zapuščino povzročil nastanek marsikaterega mita in legende ter našel svojo pot tudi v popularno kulturo. Postal je ikona ali kar personifikacija misterioznosti. K temu nedvomno pripomore njegova vloga »protagonista v senci« v svetovni knjižni uspešnici *Da Vincijeva šifra* izpod peresa ameriškega avtorja Dana Browna, ki je luč sveta zagledala leta 2003. Knjiga in istoimenski film s Tomom Hanksom v glavni vlogi iz leta 2006 sta gotovo prispevala velik delež k prepoznavnosti da Vincija med mlajšimi generacijami. A da bi da Vincija zbanalizirali in zreducirali le na ta pojav v popularni kulturi, bi bilo krivično.

109

Slednje dokazuje tudi znanstvena monografija z naslovom *Leonardo da Vinci, njegova doba ter potovanje v Vipavsko dolino*, ki jo je petsto eno leto po smrti renesančnega genija izdala Založba Univerze v Novi Gorici. Urednika Igor Grdina in Željko Oset sta zbrala prispevke petih slovenskih raziskovalcev, ki predstavijo kontroverzno osebnost Leonarda da Vincija, njegovo dobo in vpliv na razvoj naravoslovne, humanistične in umetnostne miselnosti, kjer tudi po pol tisočletja svoje smrti da Vinci še vedno buri duhove in vzpodbuja vprašanja, kako mu je uspelo izpeljati svoje drzne ideje in kje (ali kaj) je bil vir inspiracij zanje. Ena izmed da Vincijevih drznih idej pa je povezana tudi s slovenskim prostorom.

Znanstvena monografija je razdeljena na pet poglavij. V uvod-

nem poglavju z naslovom *Leonardo da Vinci (1452–1519): Raziskovalec in izumitelj, razpet med znanostjo in umetnostjo* nam Igor Škamperle ponudi vpogled v življenje Leonarda da Vincija. Spoznamo njegovo življenjsko pot in njegovo razpetost med znanostjo in umetnostjo. Da Vincijevo razmišljanje ni bilo uniformirano ali šolsko, prepuščal se je romantiki, intuiciji, naravi. Kot opiše Škamperle, je bilo njegovo razmišljanje in delovanje največkrat igrivo raziskovalno. Sledil je lepoti stvarstva, ki ga je vodila pri snovanju nekaterih najlepših in še vedno nepreseženih del. Slednje nam je zapustil zlasti na področju umetnosti, kjer je da Vinci ustvaril številne presežke in se z njimi ovekovečil kot eden največjih renesančnih umetnikov.

Kakšen je bil proces ustvarjanja umetniških del, nam na primeru treh da Vincijevih umetniških del predstavi Neža Zajc. V poglavju z naslovom *Leonardo da Vinci in njegov odnos do (krščanske) ikonografije* se dotakne biografskih, literarno-poetoloških in filozofskih aspektov nastajanja dveh Leonardovih umetnin: *Sveta Ana in Mona Liza*. Avtorica navedena dela proučuje tudi ob pomoči avtorjevih skic in spisov.

110

Prav da Vincijeva pisna zapuščina ob skicah in umetniških delih daje vpogled v širši javnosti nepoznanega da Vincija. In prav ta plat njegove osebnosti in delovanja, kot ugotavlja Sašo Dolenc, buri duhove številnih znanstvenikov po vsem svetu. Ali je bil da Vinci umetnik ali znanstvenik? V poglavju z naslovom *Leonardov »kopernikanski obrat« in znanost* obravnava da Vincijevo spogledovanje z znanostjo. Avtor uvodoma zapiše, da prav da Vincijeve dolgo izgubljene zabeležke dajejo popolnoma drugačno sliko o renesančnem geniju. Večino njegovih beležk so odkrili in proučili šele konec 19. stoletja, ko so jih nepričakovano odkrili založene v arhivih večjih evropskih knjižnic.

Ob pomoči teh zabeležk in skic tako lahko sledimo transformaciji da Vincija od umetnika, ki se je poskušal čimbolj približati na-

ravnim idealom in njeni lepoti, v umetnika, ki poskuša lepoto narave ujeti na način, ki upošteva specifičnosti človeške zaznave čutnih vtisov in njihove interpretacije.

In prav to videnje oz. doživljanje da Vincijeve umetnosti v ospredje postavlja poglavje Igorja Grdine z naslovom *Kaj je videl cesarski diplomat Peter Bonomo?* Grdina v vlogo protagonista svojega prispevka postavi škofa Petra Bonoma, čigar diplomatsko, vojaško, pastoralno in splošno kulturno delovanje je bilo prelomnega pomena za tržaško zgodovino. Bonoma spoznamo kot pretkanega diplomata na dvoru Maksimiljana I. Habsburškega, ki je uspešno krmaril v razburkanih vodah habsburške in italijanske diplomacije. Kot dvorni odposlanec je bil Bonomo večkrat poslan v Milano na dvor Ludvika Marije Sforze. In prav slednji je vezni člen med da Vincijem in Bonomom. Sforza je namreč, kot nam predstavi Grdina, bil tisti, ki je v Milanu ustanovil akademijo in zaposlil vsestransko nadarjenega da Vincija. Dal mu je pogoje za ustvarjanje. Grdina se sprašuje, ali je Bonomo, kot zapriseženi ljubitelj umetnosti, imel priložnosti uživati v genialnih delih da Vincija kot sta Zadnja večerja ali Dama s hermelinom, ki domujeta v Milanu? Zaradi pomanjkanja dokazov oprijemljivega odgovora na to drzno vprašanje žal ne dobimo, a to je le ena izmed mnogih skrivnosti, ki obkroža da Vincijevo osebnost.

Drugi, oprijemljivejši, stik da Vincija s slovenskim prostorom pa nam predstavi Stane Granda. V svojem prispevku z naslovom *Vipavska dolina okoli leta 1500, torej v času Leonardovega potovanja*, predstavi zgodovinske okoliščine Goriške in Vipavske doline na prehodu iz 15. v 16. stoletje in razloge, zakaj jo je na prehodu stoletij obiskal Leonardo da Vinci. Goriško in Vipavsko dolino je zaznamovala bližina Beneške republike, v kateri je okoli leta 1500, po koncu svoje dolgoletne milanske epizode, za kratek čas deloval da Vinci. Beneška republika je veliko bolj kot na da Vincijevo umetniško genialnost

stavila na njegovo neverjetno naravoslovno in tehnično znanje, ki ga je želela uporabiti za zaščito izpostavljenе kopenske meje na vzhodu. V času turško-beneške vojne je namreč da Vinci marca ali aprila 1500 obiskal tudi Vipavsko dolino in izdelal načrt, ki naj bi turškim hordam preprečil kopenski prodor v Beneško republiko. Da Vincijev drzen načrt je predvidel zajezitev reke Soče in njenih pritokov, s čimer bi ustvaril umetno jezero, ki bi Turkom močno otežilo njihovo napredovanje. Žal pa je ta nerealiziran načrt bil eden mnogih, ki se je zapisal v zakladnico zapuščine genialnega Leonarda da Vincija.

Znanstvena monografija z naslovom *Leonardo da Vinci, njegova doba in potovanje v Vipavsko dolino*, ki jo je izdala Založba Univerze v Novi Gorici in sta jo uredila Igor Grdina in Željko Oset, prinaša zanimiv in tematsko raznolik vpogled na življenje in delo Leonarda da Vincija. V poplavi popularne kulture in mita, ki da Vincija obdaja, pričujoča znanstvena monografija predstavi »realno« zgodovinsko osebnost in ponudi zanimiv prikaz povezav ter stikov slovenskega prostora z renesančnim genijem.

112

doc. dr. Gregor Jenuš

V Ljubljani, 6. 4. 2020